

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Стаття присвячена дослідженню особливостей розвитку малого підприємництва в Україні, його позитивних та негативних рис. Беручи до уваги статистичні дані проаналізовано кількість зайнятих та найманих працівників в малому бізнесу. Представлено частку найманих працівників малих підприємств за видами економічної діяльності. Зазначено фактори, які негативно впливають на розвиток малого підприємництва і гальмують його подальший розвиток. Запропоновано шляхи та методи подолання проблем розвитку малого бізнесу, як одного з основних секторів економіки України.

Ключеві слова: малий бізнес, зайнятість, підприємства, макроекономічні показники.

Статья посвящена исследованию особенностей развития малого предпринимательства в Украине, его положительных и отрицательных черт. Учитывая статистические данные проанализировано количество занятых и наемных работников в малом бизнесе. Представлена доля наемных работников малых предприятий по видам экономической деятельности. Указано факторы, которые негативно влияют на развитие малого предпринимательства и тормозят его развитие. Предложены пути и методы преодоления проблем развития малого бизнеса, как одного из основных секторов экономики Украины.

Ключевые слова: малый бизнес, занятость, предприятия, макроекономические показатели.

The article deals with the peculiarities of small business in Ukraine, its positive and negative features. According to statistics analyzed the number of employees and workers in small businesses, presents the share of employees of small enterprises by economic activity. There are factors, which have negative impact on the development of small business and hinder its development. The ways and methods are proposed to overcome the problems of small business, as one of the main sectors of the Ukrainian economy.

Key words: small business, employment, companies, macroeconomic indicators.

Постановка проблеми. В період трансформаційної економіки важливу роль відіграє діяльність малого бізнесу. Мале підприємництво за короткий термін може здійснити структурну перебудову економіки, сприяє насиченню ринку товарами та послугами. Однак, в сучасних умовах в період нестійкої економічної та політичної ситуації діяльність малого бізнесу сповільнюється за рахунок наявних проблем.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичну основу розвитку малого підприємництва заклали такі провідні науковці П. Мягков та І. Ічітовкін. У роботах цих авторів докладно відображено переваги малого бізнесу. Необхідно згадати також праці З. С. Варналій, Л. А. Колеснікова, Л. І. Воротіна, в роботах яких висвітлено різноманітні підходи до вирішення проблем розвитку малого бізнесу, можливості збереження малого бізнесу в Україні. О. Кужель, В. Ляшенко та О. Мазур акцентували свою увагу на ролі та місці малого підприємництва у розвинутих ринкових економіках.

Мета статті. Метою статті є визначення особливостей та проблем розвитку малого бізнесу в Україні.

Виклад основного матеріалу. Малий бізнес є основою економіки в багатьох розвинених країнах. Це зумовлено тим, що він є одним з провідних секторів ринкової економіки і значною мірою впливає на зайнятість, темпи економічного розвитку, структуру та якісну характеристику внутрішнього валового продукту, структурну перебудову економіки, характеризується швидкою окупністю витрат.

Діяльності малих підприємств має низку позитивних рис, а саме малий бізнес схильний до гнучкості і мобільності в управлінні та організації виробництва, потребує невеликий капітал для його створення, значно менший рівень запасів, повніше використовує робочу силу та устаткування. Мале підприємництво відіграє важливу роль у насиченні ринку споживчими товарами та послугами повсякденного попиту, тобто швидко адаптується до кон'юнктури ринку, місцевих умов, потреб споживачів, оперативно оновлює продукцію. Малий бізнес має можливість швидкого впровадження нових ідей, проектів і створення нових взірців продукції. Він, як правило, забезпечує значний внесок у створенні нових робочих

мість, формує новий соціальний прошарок підприємців-власників [6].

Успішне функціонування малого бізнесу створює сприятливі умови для оздоровлення економіки: розвивається конкуренція; створюються додаткові робочі місця, підвищується експортний потенціал; краще використовуються місцеві сировинні ресурси. Велике значення має здатність

малих підприємств розширювати сферу послуг, створювати нові можливості не тільки для працевлаштування, але й, перед усім, для розширення підприємницької діяльності населення, розкриття його творчих сил та використання вільних виробничих потужностей [4]. Основні показники розвитку малих підприємств в Україні представлено в табл. 1 [1].

Таблиця 1

Основні показники розвитку малих підприємств

Показники	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Кількість підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць	72	76	72	75	63	70
Кількість зайнятих працівників, тис. осіб ¹	2232,3	2231,5	2237,4	2152	2073,6	2070,8
Кількість найманих працівників, тис. осіб ²	2158,5	2154,3	2156,8	2067,8	1992,5	1991,1
Частка найманих працівників на малих підприємствах до їх загальної кількості, %	23,5	23,7	24,3	25,3	25,5	25,8
Частка обсягу реалізованої продукції малих підприємств до загального обсягу реалізації, %	18,8	18,1	16,3	16,7	14,2	13,1

¹Включаючи штатних, позаштатних та неоплачуваних (власників, засновників підприємства та членів їх сімей) працівників.

²Включаючи штатних та позаштатних працівників.

Кількість підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення за останні 5 років є майже незмінною. Лише у 2010 році кількість знизилась до 63 одиниць, однак вже в 2011 році зросла до 70 одиниць. Тенденції зниження, що спостерігаються у 2010 р. пов'язані із наслідками світової фінансової кризи. За даними державної статистики України, кількість найманих працівників протягом 2010 та 2011 рр. скоротилась відповідно до 1992,5 та 1991,1 тис. осіб, однак частка найманих працівників на підприємстві до їх загальної кількості зросла останніми роками до 25,8 %. Це зростання пояснюється тим, що малі підприємства здатні переносити негативний вплив кризи краще, ніж середні та великі, і це дає змогу збільшувати робочі місця, що в свою чергу збільшує частку найманих працівників. Однак досягнутий у 2011 році рівень розвитку малих підприємств можна також оцінити як незадовільний, оскільки за часткою працюючих на

малих підприємствах України не перевищує 25 % від загальної чисельності всіх працюючих, тоді як у країнах з ринковою економікою не менше 50 %.

Частка обсягу реалізованої продукції малих підприємств до загального обсягу реалізації почала знижуватись в період та після кризи 2008-2009 років. І у 2011 році ця частка складає 13,1 %. Скорочення чисельності найманих працівників та обсягів реалізованої продукції спричинено світовою кризою.

Малий бізнес є важливим сегментом господарського комплексу, інструментом участі значної частини економічно активного населення у підприємницькій діяльності. Розвиток малого підприємства у ринкових умовах повинен забезпечувати інноваційну активність і підтримувати конкурентне середовище.

Доцільно проаналізувати кількість найманих працівників на підприємствах за видами економічної діяльності (табл. 2) [2].

Таблиця 2

Кількість найманих працівників на підприємствах за видами економічної діяльності у 2011 р.

	Усього, тис. осіб	У тому числі					
		великі підприємства		середні підприємства		малі підприємства	
		тис. осіб	у відсотках до загальної кількості найманих працівників відповідного виду діяльності	тис. осіб	у відсотках до загальної кількості найманих працівників відповідного виду діяльності	тис. осіб	у відсотках до загальної кількості найманих працівників відповідного виду діяльності
Усього	7712,4	3375,7	43,8	2345,6	30,4	1991,1	25,8
у тому числі							
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	702,6	105,9	15,1	407,6	58,0	189,1	26,9
Промисловість	3023,1	1923,4	63,6	760,4	25,2	339,3	11,2
Будівництво	408,3	64,6	15,8	136,5	33,4	207,2	50,8

Закінчення табл. 2

Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	1230,0	402,7	32,7	317,4	25,8	509,9	41,5
торгівля автомобілями та мотоциклами, їх технічне обслуговування та ремонт	135,9	40,1	29,5	42,5	31,3	53,3	39,2
оптова торгівля і посередництво в оптовій торгівлі	629,8	115,1	18,3	185,6	29,5	329,1	52,2
роздрібна торгівля; ремонт побутових виробів та предметів особистого вжитку	464,3	247,5	53,3	89,3	19,2	127,5	27,5
Діяльність готелів та ресторанів	126,5	15,9	12,6	47,2	37,3	63,4	50,1
Діяльність транспорту та зв'язку	1047,8	736,7	70,3	189,1	18,1	122,0	11,6
Фінансова діяльність	75,8	27,8	36,7	24,8	32,7	23,2	30,6
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	812,2	72,6	9,0	326,0	40,1	413,6	50,9
Освіта	28,4	... ²	... ²	... ²	... ²	14,6	51,4
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	93,6	10,2	10,9	45,0	48,1	38,4	41,0
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	155,8	13,9	8,9	76,0	48,8	65,9	42,3

¹ Дані наведено без урахування результатів діяльності банків та бюджетних установ.

Дані уточнено з урахуванням зміни підприємствами основного виду економічної діяльності.

² Інформація конфіденційна відповідно до Закону України «Про державну статистику» [2].

Загалом частка найманих працівників малого бізнесу становить 25,8 % , середнього –30,4 %, великого – 43,3 % до загальної кількості найманих

працівників. Частка найманих в малому бізнесу є найменшою, однак по деяким видам діяльності, ця частка складає більше 50 % (рис. 1).

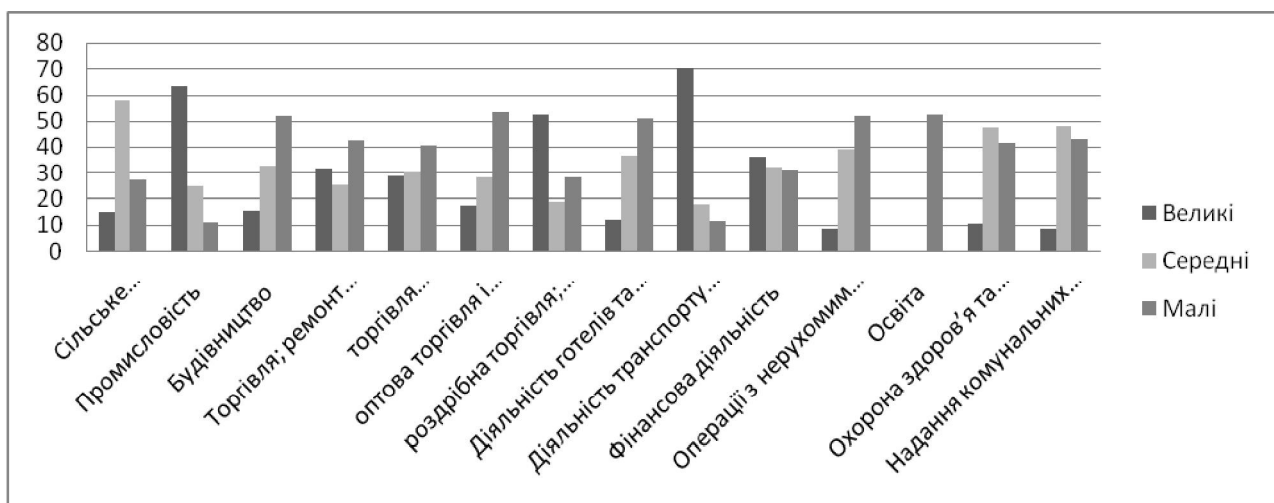

Рис. 1. Частка найманих працівників малих підприємств за видами економічної діяльності в 2011 році

Найбільшу частку найманих працівників малих підприємств за видами економічної діяльності у загальній структурі займає сфера будівництва – 50,8 %, оптова торгівля – 52,2 %, діяльність готелів та ресторанів – 50,1 %, операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям – 50,9 %, освіта – 51,4 %. В інших сферах діяльності частка найманих працівників також є не малою, це характеризує розвиток малого бізнесу загалом, який сприяє покращенню економічного становища України.

Однак малі підприємства в Україні у своїй діяльності стикаються з великими труднощами.

Основними причинами гальмування розвитку малого підприємництва в Україні є:

- відсутність дійового механізму реалізації державної політики щодо підтримки малого підприємництва;
- великий тягар оподаткування, що спричиняє розвиток тіньової економіки;
- низькі темпи в процесі реформування власності;
- відсутність належного нормативно-правового забезпечення розвитку малого бізнесу, як підприємництва в цілому;
- обмеженість або повна відсутність матеріальних фінансових ресурсів. Багато малих підприємств розпочали свою діяльність через відсутність достатньої суми стартового капіталу, власних виробничих площ та устаткування;

– недосконалість системи обліку та статистичної звітності малого підприємництва, обмеженість інформаційного та консультативного забезпечення, недосконалість системи навчання та перепідготовки персоналу для підприємницької діяльності тощо [6].

Негативна динаміка макроекономічних показників, зокрема, спад ВВП призводить до зменшення внутрішніх фінансових ресурсів держави, обігових коштів у суб'єктів підприємницької діяльності, зниження купівельної спроможності населення. Обмеженість внутрішнього попиту та наявність кризи збуту на внутрішньому ринку у зв'язку з браком вільних фінансових коштів підприємств, зниженням реальних доходів населення, незначна інвестиційна активність, відсутність переливу коштів з фінансового в реальний сектор економіки, обмеженість кредитів спричиняють гальмування розвитку малого бізнесу.

Процес реєстрації та ліцензування є дуже трудомістким та потребує значних фінансових витрат для нових підприємств.

Особливістю малого підприємництва є те що воно як швидко з'являється так і зникає, банкрутує або переходить у власність до інших підприємств, це зумовлюється нестійким положенням на ринку та залежності від великих компаній.

В Україні витрачають багато часу на вирішення питань регулятивного характеру. Сьогодні надмірні регулятивні вимоги, а також часті зміни в цих вимогах призводять до величезних витрат. Спрощення регулятивних актів дозволило б знизити рівень корупції.

Усі напрями формування відповідного середовища розвитку малого бізнесу функціонують лише частково, є суперечливими, дискретними, що й вимагає їх детального аналізу та вдосконалення, оскільки саме держава здатна не лише підтримувати, а й має ініціювати розробку та запровадження відповідних умов середовища бізнесу.

Висновки. Отже для ефективного розвитку малого підприємництва необхідно:

1. Формування належної законодавчої бази, сприяє розвитку малого бізнесу. Це передбачає, насамперед, встановлення правових гарантій для забезпечення свободи і захисту приватної власності; розробку дійових законодавчо-нормативних актів, спрямованих на стимулювання малого бізнесу; усунення правових суперечностей і скасування положень, що гальмують розвиток приватної ініціативи [3].

2. Упровадження ефективних механізмів кредитування суб'єктів малого бізнесу. Передбачити використання державних кредитних ліній для підтримки малого підприємництва із зазначенням середнього розміру позики, процентної ставки та секторів кредитування при умові створення нових робочих місць.

3. Вирішення питань щодо організаційного забезпечення малого підприємництва, тобто розробка та прийняття цільових і регіональних програм розвитку та підтримки малого підприємництва з відповідним фінансовим та організаційним забезпеченням. Впровадити єдину вертикальну систему органів виконавчої влади з питань малого підприємництва від Кабінету Міністрів України до обласних, районних державних адміністрацій [4].

4. Забезпечення матеріально-технічних та інноваційних умов розвитку малих підприємств.

5. Стимулювання зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів малого підприємництва.

6. Покращення інформаційного та кадрового забезпечення бізнесу, тобто організація підготовки та перепідготовки кадрів через систему бізнес-центрів, інкубаторів та технопарків. Відновлення щоквартальної статистичної звітності про діяльність суб'єктів малого підприємництва, використовуючи метод вибіркового обстеження, а також запровадження в учбові програми навчальних закладів основ підприємницької діяльності та організації малого підприємництва.

Уже багато кроків було зроблено для розвитку малого підприємництва, наприклад, у 2010 році було створено Координаційну раду з питань розвитку малого та середнього підприємництва. Це постійно діючий консультативно-дорадчий орган Кабінету Міністрів України, утвореним з метою сприяння розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. Також ще одним кроком до розвитку малого бізнесу було прийняття нового Податкового кодексу в 2011 році, де було вдосконалено спрощену систему оподаткування та звітності для стимулювання малого бізнесу. Є сподівання, що ці зміни дозволять здійснити ривок у розвитку підприємництва в Україні, і збільшити кількість інвестиційних надходження в країну [5].

Незважаючи на труднощі, що супроводжують малий бізнес в період транзитивної економіки, існує можливість, що всі намічені зміни та реформи сприятимуть швидкому розвитку цього сектору бізнесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналітичні матеріали: Структурні показники підприємств за кількістю зайнятих за їх розмірами до загальної кількості підприємств за 2006-2011 рр., % [Електронний ресурс] // Головне управління статистики. – Режим доступу : <http://oblstat.kiev.ukrstat.gov.ua>.
2. Аналітичні матеріали: Кількість найманих працівників на підприємствах за видами економічної діяльності у 2011 році [Електронний ресурс] // Державний комітет статистики України. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
3. Іванілов О. С. Економіка підприємства [Електронний ресурс] / О. С. Іванілов. – Режим доступу : <http://pidruchniki.ws>.
4. Ляшенко В. І. Механізми регулювання розвитку малого підприємництва в Україні : [монографія] / В. І. Ляшенко, Е. Г. Кошелева, А. Ф. Толмачева. – Донецьк : ООО «Юго – Восток, Лтд», 2008. – 495 с.
5. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : rada.gov.ua.
6. Скібіцький О. М. Організація бізнесу: менеджмент підприємницької діяльності : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / О. М. Скібіцький, В. В. Матвеев, Л. І. Скібіцька. – К. : Кондор, 2011. – 912 с.